

Dáma bembington?

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Po čase jsem opět využila „kolektivní mozek“ Facebooku a vyhlásila pátrání po jazykových zkomoleninách (tímto děkuji všem přispěvatelům). Mým cílem však nebylo moralizovat nad úpadkem jazyka ani se vysmívat chybujícím uživatelům češtiny. Zajímalo mě, jak chyby vznikají a proč mají některé devět kočičích životů.

Slova se vsunutými či přehozenými hláskami se zřejmě objevují ve snaze o „pravděpodobnější“ znění. To je případ zkomolenin jako *spontální, obszcení* (přípony *-ání* / *-ění* jsou vzácné), *bizarní* či *obskurní*. Přitom zakončení *-ní* není neobvyklé, máme přece slova *polární* či *večerní*, ale větší silou asi působí analogie se slovem *hazardní*. Někomu nevoní neobvyklé spojení hlásek – *ua* a *ao*: paní omlouvala dceru kvůli *menstrulaci* a leckdo si v kritické *situaci* dá na uklidněnou *kakalo* či *kakavo*. Vznikla i slova *předzdívka*, *statisfakce* a *příjmnění*. Jistý pán hovořil o vztahu ke dvěma ženám jako o *biganii*, jiný psal *libezgrýf* velice *korkulentní* dámě. Fascinuje mě *bembington/begbinton*, který si vysvětlují jedinečně zvukomalbou pinkání. Doložen je ale i *béminton!*

Jistá paní je neustále z něčeho *degustovaná*, venku místo inverze bývá *averze* či *infuze* a hodně nepříjemné jsou *interrupce* na Slunci

Jindy mluví usiluje o domnělou správnost. Ví, že *bombón* je správně *bonbon*, a tak přičinlivě vytvoří slova *tranvaj* či *bonba*. Roztomilé je slovo *tušíka*, které používal tatínek mé kamarádky – zřejmě nechtěl být jako ti, kdo v polévce hledají *držky* místo *dršťky*. Působí také falešná etymologie, respektive analogie: slovo *protěžovat* se nejspíš i prosadí. Snažíš výslednost bývá důvodem přehození hlásek – *harvany*, *cerel* a oblíbená *permanenka* – či slabik – *loMOKotiva*, *heLIKTOpéra*, *kaRAMádka*. To vše zalechnuto od dospělých, novotvary dětské zde pomijím. Zkomoleniny mají zvláštní kouzlo, když je používají lidé z dotyčných profesí – řemeslník chce mít poličku *stambilní*, jeho kolega chodí pro materiál do *Hrombachu*, pán ze zoo hovoří o *verlybách*, učitel rytmiky zmiňuje *pičigáto* a kolegyně dějepisárka zaníceně vypráví o *Mezopotánii*.

Zdrojem legrace bývá záměna cizích slov à la pan Kaplan. Paní je z něčeho *fair play* (místo *perplex*), kdosi totiž udělal pěkně *pófa* nebo *foyer* (rozuměj *faux pas*). Na úřadě po nás často požadují vyplnit *iniciály*. Slečna si koupila *sterilizované* okurky a chce na ně u pokladny vystavit *paraván*. Dítě má *verbální* křeče místo febrilní (i když ty první myslím také existují). Jistá paní je neustále z něčeho *degustovaná*, venku místo inverze bývá *averze* či *infuze* a hodně nepříjemné jsou *interrupce* na Slunci. Horší je snad už jen dostat *dunajský* dar.

Já sama mám slabost pro novotvary, které vytvářejí staří lidé, když slyšená slova nezapadají do jejich slovního světa. Vnuk jedné paní si koupil brusle *onlajny*, dědeček chce vědět, co umí ta *tabletky*, a babička si oblíbila *čigolu*, kávu z reklamy Tchibo – Le Café. Mým favoritem je nové označení pro esemesku, která v češtině zvukově připomíná leda zlověstně syčící slovo *esásák*. Prarodiče jedné kamarádky raději používají sametové slovo *ešemetka*. Hlasují pro jeho přibrání do češtiny!

GALERIE

Nemohla jsem jim odolat. Tolik možností! Postupně je třídím. Sekám až na dřev.

Obraz Karla Trinkewitze je součástí retrospektivní výstavy, která je otevřena do 15. května v Museu Kampa v Praze.

Eco a jeho ego

Osobní výběr ze světového tisku

Se spisovatelem a sémiotikem Umbertoem Ecem zemřel nejznámější intelektuál Evropy posledních dekad. Média mají o téma postarání.

Osobní vzpomínku mu věnuje Volker Weidermann v listu *Der Spiegel*. Eco prý miloval komiksy, antické busty a Kantovu *Kritiku čistého rozumu*. Ten výtisk tolikrát četl a zaplňoval postupně se překrývajícími poznámkami, až vznikla de facto kniha nová. To v praxi dokládá Ecův přístup k postmoderně.

Ale zajímavější je Ecoovo ego, podobné egu Sherlocka Holmesa. Když za ním Weidermann přišel do bytu na milánské Via Dante a projevil nadšení z krásy ulice, pokařující Eco se rozčílil: „Vy na mě jdete s ulicí! Ale já píšu o kultuře! O idelech krásy! To, co vidíte na ulici, nehraje pro výzkum kultury vůbec žádnou roli.“ Tak uvažoval učenec Eco, pokládáný za encyklopedistu Diderotova typu.

Weidermann to zkoušel jinak a ptal se na autorovy slabé stránky. „Matematika,“ odvětil Eco, ale vzápětí dodal, že nedávno napsal do novin recenzi na knihu o prvočíslech a profesori matematiky ji chválili. Pak prý hudba, ale s tím, že sice hraje na několik nástrojů, leč v teorii je slabý. A co si myslí o knize *Da Vinciho kód* od Dana Browna? „Neznám ji,“ řekl Eco s pohrdavým gestem, „ale znám každou teorii, která je v ní popsána. Dejte mi padesát eur a já vám tu knihu napíšu. A lépe než Dan Brown.“

Ehm, za takové ego by se skutečně nemusel stydět ani Sherlock Holmes.

Druhým tématem je 100. výročí začátku bitvy u Verdunu, kde padlo přes 300 tisíc Němců a Francouzů, aniž by se pozice pohuly. Historici i publicisté se shodují, že šlo o první „totální bitvu“, jež v lecčems předznamenala druhou světovou válku. Ale zajímají se o různé úhly pohledu.

Rainer Blasius se v deníku *Frankfurter Allgemeine Zeitung* zaměřil na strate-

ZBYNĚK
PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Protože u Verdunu bojovalo tak moc lidí, šlo o bitvu, jíž se zúčastnilo snad nejvíce budoucích spisovatelů, memoáristů a zapisovačů vzpomínek

gický a politický aspekt. Opírá se o hojně citace před pár lety zesnulého historika Michaela Salewského. Ten hájil názor, že bitva o Verdun nemožná vynutit mir, jak si snad mysleli vojevůdci, ale byla spíše zkouškou na likvidační válku, kterou vedli o generaci později nacisté na východní frontě.

Salewský pak ale pokračuje do hájivosti politiky. Veřejnost v Německu prý dávala vinu za krveprolití a neúspěch u Verdunu nejenom šéfovi generálního štábu Falkenhaynovi, ale i mladému korunnímu princovi Vilémovi. „On vstoupil do kolektivní paměti národa jako „žezník od Verdunu“,“ napsal Salewski. A to prý v roce 1919 znamenalo restauraci monarchie v Německu.

Z jiného úhlu přistupuje k Verdunu *Spiegel Online*. Katja Ikenová vedla rozhovor s historikem Gerdem Krumeichem,

který se soustředí na emoce a strach obyčejných vojáků před sto lety.

Je známo, že nasazení na frontách první světové války provázela smrt, bolest, dehumanizace. Co z toho bylo u Verdunu nejhorší? – „Žízeň,“ tvrdí Krumeich. Nedalo se nikam uniknout. Vše, co se tam na obou stranách fronty dělo, se odehrávalo pod přímým dohledem nepřítele. Nepřítel věděl, kde jsou prameny, kam se musí chodit pro vodu, a permanentně ta místa ostřeloval. „Když si tam netroufeš, zizníš na místě,“ shrnuje to Krumeich. „Když začneš pít vlastní moč, je už zle. A když začneš pít chladící vodu z kulometu, je to ještě horší. Jednak se sotva dá pít, a navíc přijdeš o zbraň.“

Pít dešťovou vodu tam prý nepřipadalo v úvahu – shromažďovala se v kráterech po dopadu granátů a ty byly plné mrtvol. Jenže na tuhle obavu vojáků se tak úplně sázet nedá.

Právě proto, že u Verdunu bojovalo tolik lidí, se snad žádné jiné bitvy nezúčastnilo tolik budoucích spisovatelů, memoáristů či jen zapisovačů autentických vzpomínek. Úryvky z nich přináší rovněž web *Spiegel Online*.

Na všudypřítomné bahno si stěžuje francouzský voják Pelade: „Sahá až po břicho a brání ti zdvihnout nohy. Abyš postoupil o 50 metrů, potřebuješ čtvrt hodiny – a pak jsi zcela vyčerpán.“

A problém žízne rozebírá Alसान v německé uniformě Paul Coelestin Ettinghoffer: „Někteří filtrovali vodu skrz špinavé kapesníky. Jiní hasili žízeň vodou z kráterů po granátech. Skoro v každém leželi mrtví. Ale žízeň je silnější než strach z tyfu a cholery. Nemocí se tu nebojíš – tady, v říši smrti. Život už nemá žádnou cenu, jen pít, pít, pít.“

Při vši účtí k historikům, hodnověrně údajem o tom, kolik vojáků vědomě pilo zamořenou vodu, se už nikdy nedozvíme. I to je memento Verdunu.

Počtvrté v temnotách

STANISLAV
KOMÁREK
biolog

VĚDECKÁ LEKCE

Jako už pravidelně, trávil jsem nejtemnější část roku v rámci terapie tmou v deprivační komoře lázni Čeladná v Beskydech. Zvykl jsem si už na takové pobyty natolik, že si bez nich svůj život těžko dovedu představit. Samozřejmě pouze v rozsahu týden v roce, i v tomto případě neplatí, že čím více, tím lépe (podlé této logiky naše kultura převážně jedná a tragické výsledky je vidět na každém kroku).

Ač je člověk zajisté svou povahou tvor společenský, potřebuje občas být sám – sluje poustevníků, celý mnichů i pracovní-trucovny mnoha intelektuálů jsou toho výmluvným svědectvím. Urovnávání myšlenek v samotě lze ještě zintenzívnit takzvanou smyslovou deprivací – náš mozek je v bdělém stavu stále zahlcen spoustou zrakových a sluchových vjemů, které má zpracovávat. Jsme na to sice zvyklí jako na samozřejmost, ale pomysleme, jaký je to div, že dokážeme třeba rychle běžet hustým lesem, aniž bychom naráželi do stromů. Zrak je jakési sofistikované „dálkové ohmatávání předmětů“ a není divu, že vyhodnocování jeho dat hltá značnou část naší mentální kapacity.

Zrak je jakési sofistikované „dálkové ohmatávání předmětů“ a není divu, že vyhodnocování jeho dat hltá značnou část naší mentální kapacity

V deprivační komoře, kde jsme minimálně týden v permanentní tmě a tichu, nám zbývá mnohem víc duševních sil na sebereflexi, znovuprobírání vlastní minulosti, na inventuru našich mezilidských vztahů i na úvahy o tom, co jsme ve svém životě udělali dobře a co zle. Egoistický je takovýto program jenom zdánlivě – staré buddhistické úsloví praví, že jen ten, kdo se vyvíjí, nedělá na světě škodu. Právě na tradici buddhistických mnichů v Tibetu (ale také pravoslavných mnichů „zatvorníků“) tato v Evropě rychle se šířící duševně-hygienická tradice navazuje. Tibetské pobyty ve tmě – často podstatně delší než u nás obvyklých sedm dní – jsou ostatně chápány jako příprava na smrt, jako bilancování vlastního života.

Musím se přiznat, že máloco obohatilo můj život víc než pravidelné uchylování se do temnot – tmy jsem se ostatně nikdy nebál a dobu, kterou jiní prožívají na diskotékách, jsem trávil studiemi nočních motýlů. Ve tmě či noci probíhá ostatně drtivá většina skutečně důležitých dějů v přírodě i v lidském životě: zplodění, narození i úmrtí většiny z nás se děje v temné části denního cyklu, ve tmě probíhá embryogeneze i klíčení většiny rostlinných semen. Laik by se podivil, jak živo je v noci v lese, mnohem více než za světla.

Při pobytu ve tmě si člověk nejlépe uvědomí, co v jeho životě a v lidském světě vůbec důležité a co je „pěna dní“, která nestojí za pozornost, co jsou informace skutečné a co jsou pseudoinformace, které stále víc zaplevelují média, lidskou komunikaci i literaturu včetně té odborné. To, co by se pro zaměstnaného pracovníka jevilo jako zbytečná ztráta času, se nakonec vyvíjí být časem nejlépe využitým. Proto se do „své“ komory, dá-li Osud po roce tou možnost, už teď těším, i když dobře vím, že v lidském životě není jakýkoli obrat zcela vyloučen a že větší část toho, co se tam dovidám, je určena jenom pro mne.